

EDITA MIFTARI

LJUDSKA PRAVA NE POZNAJU POLITIČKU IDEOLOGIJU!

Političke stranke i prava
lezbijki, gejova, biseksualnih i transrodnih osoba

Edita Miftari

Ljudska prava ne poznaju političku ideologiju:
Političke stranke i prava
lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba

Sarajevo, 2015.

Edicija *Ljudska prava*
Ediciju uređuje: Emina Bošnjak
Knjiga broj 33

naslov:	Ljudska prava ne poznaju političku ideologiju: Političke stranke i njihov angažman na pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba
autorica:	Edita Miftari
priredivač_ica:	Saša Gavrić, Emina Bošnjak
prevod (engleski):	Edita Miftari
lektura (b/h/s):	Sandra Zlotrg
prelom_naslovnica:	Lejla Huremović
izdavač	Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba
za izdavača	Saša Gavrić

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njenih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Ovu publikaciju je omogućila velikodušna podrška američkog naroda putem Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni u publikaciji ne odražavaju nužno stav Američke ambasade ili Vlade SAD-a, već isključivo autorice.

ISBN 978-9958-536-25-0

Edita Miftari

**Ljudska prava ne poznaju političku ideologiju:
Političke stranke i prava
lezbijki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba**

Sarajevo, 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726:613.885]:329(497.6)

MIFTARI, Edita

Ljudska prava ne poznaju političku ideologiju :
političke stranke i prava lezbejki, gejeva,
biseksualnih i transrodnih osoba / Edita Miftari.
- Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar, 2015. -
57 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Edicija Ljudska
prava ; knj. 33)

O autorici: str. 56. - Bibliografija: str. 50 ;
bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-536-25-0

COBISS.BH-ID 21928710

Sadržaj

Predgovor izdavača	7
Uvod	10
Odnos evropskih političkih partija prema LGBT osobama: nekoliko uvodnih primjera	14
Istospolne zajednice	21
Povorka ponosa kao protest	28
Govor mržnje, zločin iz mržnje i diskriminacija	36
LGBT političari/ke	41
Transeksualnost (prilagodba spola) i transrodnost	45
Šta bosanskohercegovačke političke partije mogu uraditi?	47
Za daljnje čitanje	50
Rječnik LGBT pojmove	51
O autorici	56
O Sarajevskom otvorenom centru	57

Predgovor izdavača

Višegodišnji rad na zagovaranju prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i transrodnih osoba u Bosni i Hercegovini, jednoj od najkomplikovanijih država Evrope, naučio nas je jednoj stvari: bez značajnije podrške političkih stranaka stanje ljudskih prava LGBT osoba neće se popraviti.

Upravo kako bi se odnosi između organizacija civilnog društva i političkih stranaka intenzivirali, odlučili smo da izradimo ovaj vodič. Nadamo se da ćemo na ovaj način doprinijeti jačanju veza i kreiranju novih saradnji, te uklanjanju nekih nepotrebnih strahova.

Čitajući ovu publikaciju, i sami ćete doći do različitih zaključaka. Neka od njih možda će biti:

- LGBT osobe predstavljaju jednu nevidljivu manjinu svakog društva, izloženu nasilju i diskriminaciji, koja zaslužuje posebnu pažnju;
- Stanje ljudskih prava LGBT osoba u velikoj mjeri zavisi od toga koliko će se vodeće političke stranke jedne države njima istinski posvetiti;
- LGBT osobe čine oko 10% stanovništva svake zemlje, pa samim time i 10% glasačkog tijela te mogu biti presudni u izbornim procesima;
- Iako se zagovaranje prava LGBT osoba uobičajeno veže uz političke stranke ljevice, naročito socijaldemokratske i zelene orientacije, u stvarnosti

se pravima LGBT osoba bave političke stranke svih političkih ideologija: od krajnje desnice pa do krajnje ljevice;

- Zagovaranje prava LGBT osoba od strane desničarskih, tradicionalnih i konzervativnih stranaka nije dovelo do nestanka tih stranaka, niti do gubljenja glasačkog tijela. Naprotiv, te stranke su na taj način jačale svoje demokratske fundamente, signalizirajući da su sva ljudska bića jednaka i da zaslužuju jednaku posvećenost;
- Tolerantnija društvena okruženja dobro razvijenih evropskih demokratija omogućila su LGBT osobama da se slobodno i javno deklarišu kao društveno drugačiji, a da to nije povlačilo posljedice na ličnom ili profesionalnom nivou. LGBT osobe su predsjednici/e, premijeri/ke i ministri/ce država, zastupnici/e, gradonačelnici/e, gradski/e vijećnici/e itd. i aktivno doprinose dalnjem razvoju svojih država.

Smatramo da se i bosanskohercegovačke stranke trebaju odgovornije ponijeti prema ovoj marginaliziranoj društvenoj grupi te da bi trebale:

- javno osuđivati sve oblike nasilja i diskriminacije LGBT osoba, signalizirajući javnosti da kršenja prava LGBT osoba nije dozvoljeno;
- putem vladinih institucija, promovisati preventivne mjere borbe protiv nasilja i diskriminacije LGBT osoba (npr. kroz strategije i akcione planove borbe protiv homofobije);
- putem vladinih institucija i bez ograničavanja, garantovati sva prava, pa i pravo na javno okupljanje, u slučaju da dođe do inicijative organizovanja javnih, protestnih marševa (povorki ponosa);
- podržati zakonske inicijative koje ukidaju diskriminaciju LGBT osoba, kao što je usvajanje zakonskih rješenja putem kojih se istospolnim parovima omogućavaju prava koja proizlaze iz zajedničkog života (pravo na nasljeđivanje, pravo na nasljeđivanje penzije, pravo na zdravstveno osiguranje preko partnera/ice itd.)

- ili omogućava medicinska podrška prilagodbe spola kod transeksualnih osoba;
- putem medija, obrazovanja i drugih državnih aparata promovisati toleranciju prema svim manjinama, pa i prema LGBT osobama, u svrhu kreiranja boljeg životnog okruženja, u kojem se LGBT osobe više neće primoravati da žive u anonimnosti ili čak da napuštaju državu (netolerantna društvena klima ima velike posljedice i na bh. ekonomiju, imajući na umu da veliki broj visokoobrazovanih stručnjaka i stručnjakinja, LGBT osoba, svake godine napuštaju BiH).

Za kraj: ne treba se čekati momenat kada će društvo postati tolerantno i samo po sebi inkluzivno, kao što ne treba čekati ni određene smjene generacija jer do toga ne može doći dok god je društvo pod uticajem negativne i poprilično homofobne politike. Politika kreira društvenu svijest, a ne obratno, i time se odgovorni/e u političkim partijama moraju i voditi. Preuzimanje odgovornosti, otvorenost za razgovor o ovoj tematici uz pozitivan pristup, izbjegavanje izgovora i čekanja pravih momenata, te proaktivno promišljanje o ovoj problematici, samo su neki od načina da se pitanja LGBT ljudskih prava stave na aktualnu političku agendu.

Saša Gavrić
Sarajevski otvoreni centar

UVOD

Umjesto uvoda, a kako bismo stvorili ispravnu sliku o problematici koja je tema ovog vodiča, osvrnut ćemo se na istraživanje koje je Sarajevski otvoreni centar proveo 2013. godine o potrebama LGBT osoba u BiH. U ispitivanju je učestvovalo 545 LGBT osoba iz cijele Bosne i Hercegovine, od 15 do 54 godine. Rezultati su predstavljeni u publikaciji *Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.* (Čaušević, 2013).¹

Ispitanici/e su kao **najveće probleme sa kojima se susreću** naveli/e nedovoljnu podršku porodice i prijatelja te fizičko, verbalno i psihičko nasilje (Čaušević, 2013: 49). Problem procesuiranja i kažnjavanja nasilja izdvojili/e su kao najhitniji koji treba rješavati (Čaušević, 2013: 36), uz diskriminaciju na radnom mjestu, u školi ili na fakultetu (Čaušević, 2013: 32). Također su naglasili/e i problem nedostatka programa podrške od strane državnih institucija, te da policija, sudstvo ili pojedine oblasti zdravstva ne pružaju usluge na profesionalan način, što zbog nedostatka znanja vezanog za LGBT pitanja, što zbog visokog stepena homofobije (Čaušević, 2013: 38, 41).

Diskriminaciju je doživjelo 35% LGBT osoba (Čaušević, 2013: 7), dok je svaka četvrta LGBT osoba žrtva nasilja, najčešće fizičkog i seksualnog (Čaušević, 2013: 7). Samo 23% LGBT osoba, odnosno svaka peta osoba, ima povjerenje u policiju,

¹ Publikaciju možete pronaći u PDF formatu na: <http://soc.ba/brojevi-koji-ravnopravnost-znace/>

dok svaka treća osoba ima psihičke probleme zbog straha u kojem svakodnevno živi (Čaušević, 2013: 7). Za čak 90,4 posto LGBT osoba prijatelji znaju i znatna većina ih podržava, dok za 46,4 posto osoba okruženje s posla, iz škole ili s fakulteta zna da su LGBT osobe.

Istraživanje je pokrilo i pitanje ***političke participacije LGBT osoba u BiH***. Cilj tog dijela istraživanja bio je da se istraži stepen aktivne i pasivne političke participacije LGBT osoba, ali i to da se naglasi da su LGBT osobe u BiH glasači/ce na izborima, kao i članovi/ice političkih partija koji/e se kandiduju na izborima i postižu određene rezultate (Čaušević, 2013: 57).

U istraživanju se naglašava da broj ispitanih LGBT osoba koje su aktivne u političkom životu BiH kroz članstvo u određenim partijama nije zanemariv (Čaušević, 2013: 58). Tako je 11% ispitanih izjavilo da je član/ica neke političke partije u BiH, od toga uglavnom u lijevo i centralno-lijevo orijentisanim partijama, među kojima prednjači Socijaldemokratska partija (SDP), a potom i Naša stranka (NS) (Čaušević, 2013: 58). Nadalje, 21% ispitanih LGBT članova/ica određenih političkih partija barem se jednom kandidovalo na izborima u BiH, pri tome postižući različite rezultate (Čaušević, 2013: 59). Na posljednjim opštim izborima 2010. godine, glasalo je ukupno 40% ispitanika/ca, dok ostali svoje neglasanje objašnjavaju besmislenošću bh. političke scene (Čaušević, 2013: 59-60).

Na pitanje ***za koga bi glasali na narednim izborima***, najveći broj ispitanika/ca, njih 49% nije bilo sigurno za koga bi glasalo, 23% ispitanika/ca ne bi uopšte glasalo, dok je 23% ispitanika/ca odgovorilo da bi glasalo za političke partije lijeve ili centralno-lijeve orientacije, poput Naše stranke (NS), Socijaldemokratske partije (SDP), Demokratske fronte BiH (DF), te Liberalno demokratske stranke (LDS) (Čaušević, 2013: 60). U jako malim procentima, do 1%, ispitanici/e su odabrali gotovo sve veće političke partije u BiH (Čaušević, 2013: 60).

Po mišljenju 8,7% ispitanika/ca, ***sve političke partije bi trebale zagovarati LGBT ljudska prava***, dok se za SDP odlučilo

12,4% ispitanika/ca, za SDA 10,6%, NS 7,1%, DF 5,1%, LDS 4%, SNSD 2,5%, SBB 1,3% (Čaušević, 2013: 60). Ipak, među 33,8% ispitanika/ca koji su pojasnili svoje stavove, primjetan je rasprostranjeno ***pesimizam prema ideji o potencijalnom zagovaranju za LGBT ljudska prava od strane vladajućih političkih partija u BiH***, a pri tome se uglavnom naglašava nedostatak volje vladajućih političkih partija, kao i njihovo traženje uporišta u nacionalizmu i religiji (Čaušević, 2013: 61).

Na pitanje za koga bi glasali na narednim izborima, najveći broj ispitanika/ca, njih 49% nije sigurno za koga bi glasalo, 23% ispitanika/ca ne bi uopšte glasalo, dok je 23% ispitanika/ca odgovorilo da bi glasalo za političke partije lijeve ili centralno lijeve orientacije, poput stranaka NS, SDP, DF te LDS.

Zaključno, LGBT osobe u BiH ***najveća očekivanja imaju od lijevo orijentisanih partija***, naročito onih sa socijaldemokratskim prefiksom, zatim od stranaka centra, dok se za desno orijentisane partije prepostavlja da je nemoguće ostvariti bilo kakvu saradnju (Čaušević, 2013: 61). Jasmina Čaušević zaključuje poglavje o političkoj participaciji LGBT osoba naglašavajući ***potencijal i brojnost LGBT glasača/ica koji se ne bi trebao zanemarivati***, te poziva političke stranke da u svoje programe uključe i rad na zaštiti prava LGBT osoba (2013: 61). Također, autorica poentira da *među osobama koje se aktivno bave politikom kroz rad u svojim strankama ima i onih koje su LGBT, a primjeri iz svijeta i regije pokazuju da se neko uspješno može baviti politikom i biti autiran kao LGBT osoba* (2013: 61).

Polazeći od prepostavke da čitatelji/ce i korisnici/e ovog vodiča imaju određeno, ako ne i dugogodišnje, iskustvo u radu političkih partija u Bosni i Hercegovini, ovaj vodič neće obrađivati političke sisteme u kojima djeluju partije čiji rad se elaborira dalje u tekstu. Samim tim, najveći akcenat će biti stavljen na rad određenih političkih partija svih usmjerenja, kako iz regije tako i iz Evrope, s ciljem da se prikažu načini, djelovanje i pozitivni ishodi inkluzivnog / inkluzivnijeg

pristupa LGBT osobama, odnosno LGBT glasačima i glasačicama. ***Zbog raznolikosti ciljne skupine kojoj je ovaj vodič namijenjen, obradit će se primjeri kako ljevičarskih i centralno orijentisanih, tako i desničarskih političkih partija.***²

Cilj vodiča je da se dekonstruišu postojeći modeli političkog ponašanja prema glasačima/glasačicama neheteroseksualne orijentacije, a kroz primjere srodnih političkih partija koje su u svoje djelovanje uključile i rad sa LGBT glasačima/icama te zalaganje za LGBT ljudska prava.

Potencijal i brojnost LGBT glasača/ica se ne bi trebao zanemarivati jer se prepostavlja da je svaka deseta osoba u BiH LGBT osoba.

² Autorica i Sarajevski otvoreni centar ograđuju se od bilo kakvih poveznica sa političkim partijama čiji rad će biti obrazložen dalje u ovom vodiču. Odabir partija nije podstaknut političkim preferencijama kako autorice, tako ni Sarajevskog otvorenog centra, već dostupnim primjerima dobre prakse političkih partija koje su u pitanju.

ODNOS EVROPSKIH POLITIČKIH PARTIJA PREMA LGBT OSOBAMA: NEKOLIKO UVODNIH PRIMJERA

U krugovima lijeve, centralno-lijeve, liberalne i zelene politike nije neobično vidjeti ogranke i organizacije pri političkim partijama koje zastupaju interes i prava LGBT osoba. Uopšteno govoreći, LGBT prava su ljudska prava, i kao takva ne mogu biti ignorisana i/ili zanemarivana od strane stranaka političkih orijentacija koje se zalažu za jednakost po svim osnovama, te za inkluzivno društvo. Ovakva podrška dolazi kako sa lokalnog, tako i sa međunarodnog nivoa, pa pored lokalnih i nacionalnih organizacija postoje i međunarodne političke organizacije koje se fokusiraju na promociju LGBT ljudskih prava.

Intergrupa za LGBT prava pri Evropskom parlamentu

Jedan od najboljih primjera je *Intergrupa za LGBT prava pri Evropskom parlamentu* (engl. *Intergroup on LGBT Rights*), koja postoji kao neformalni forum članova i članica Evropskog parlamenta (parlamenta Evropske unije), s ciljem unapređenja i zaštite osnovnih ljudskih prava LGBT osoba.³ LGBT Intergrupa je najveća od ukupno 27 intergrupa Evropskog parlamenta, i broji 174 demokratski izabranih članova/ica Evropskog parlamenta.⁴ Članovi i članice LGBT Intergrupe zauzimaju pozitivan stav o LGBT pitanjima pri izradama nacrta amandmana, prilikom glasanja u Parlamentu, ali i u drugim situacijama donošenja odluka, a dolaze iz svih

³ Službena stranica Intergrupe za LGBT prava pri Evropskom parlamentu: <http://www.lgbt-ep.eu/>

⁴ Za više informacija pogledati: <http://www.lgbt-ep.eu/about/>

zemalja članica Evropske unije, s izuzetkom Latvije, Litvanije i Luksemburga. Politička orientacija članova/ica ove Intergrupe je raznolika, te uključuje pripadnost Evropskoj narodnoj partiji (engl. *European People's Party, EPP*), Progresivnoj alijansi socijalista i demokrata (engl. *Progressive Alliance of Socialists and Democrats, S&D*), Alijansi liberala i demokrata za Evropu (engl. *Alliance of Liberals and Democrats for Europe, ALDE*), Zelenoj/Evropskoj slobodnoj alijansi (engl. *The Greens/European Free Alliance, Greens/EFA*), te Evropskoj ujedinjenoj ljevici/Nordijskoj zelenoj ljevici (engl. *European United Left/Nordic Green Left, GUE/NGL*).⁵ S druge strane, na nacionalnim i lokalnim nivoima, političke partije – članice pomenutih političkih grupa – rade na unapređenju položaja LGBT osoba u svojim zemljama i lokalnim zajednicama, nerijetko kroz rad svojih političkih partija.

Upravo kako je LGBT grupa Evropskog parlamenta raznolika u političkoj orijentaciji svojih članova/ica, tako se i političke partije koje u svojim lokalnim zajednicama zagovaraju LGBT ljudska prava kreću od lijevo i liberalno orijentisanih, do krajne desno i konzervativno orijentisanih političkih partija. Po pitanju posljednjih, u nastavku slijedi pregled rada dvije britanske i jedne švedske pro-LGBT političke organizacije, koje su ujedno i najpopularnije na Evropskom kontinentu.

Stranka za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva

Stranka za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva (engl. *UK Independence Party, UKIP*) vodeća je britanska, euroskeptična, populistička partija desnog krila sa preko 39 hiljada članova/ica. Iako je partija u prošlosti imala negativne javne istupe po pitanju LGBT ljudskih prava, osnovala je ogrank u okviru svoje strukture pod nazivom *LGBTQ** u UKIP-u (engl. *LGBTQ* in UKIP*) s parolom *Britanija bi trebala biti Out i Ponosna!* (engl. *Britain should be Out and Proud!*).⁶

5 Spisak svih članova/ica LGBT Intergrupe Evropskog parlamenta dostupan je na službenoj stranici Intergrupe: <http://www.lgbt-ep.eu/about/members/>

6 Službena Facebook stranica LGBT ogranka Nezavisne partije Ujedinjenog Kraljevstva: <https://www.facebook.com/UkipLgbt/>

Na službenoj Facebook stranici pomenutog ogranka UKIP-a stoje izričiti ciljevi inicijative, a između ostalih se navodi da ogrank treba da služi kao društvena podrška svim svojim članovima/icama, da obezbijedi siguran prostor te da ohrabri sve svoje članove/ice da se osjećaju *udobno* (engl. *comfortable*) u vezi sa svojom seksualnom orientacijom i/ili rodnim identitetom, da promoviše politike UKIP-a široj LGBTQ zajednici, te da ohrabri LGBTQ osobe da se pridruže UKIP-u, da predstavlja interes LGBTQ članova UKIP-a unutar Partije, da organizuje društvene događaje na kojima će se promovisati ovaj ogrank Partije, kao i naglašavati problemi sa kojima se susreće LGBTQ zajednica, te da djeluje kao savjetodavno tijelo za pitanja koja se odnose na njihove specifične interese. U novembru 2013. godine, Nikki Sinclair, članica Evropskog parlamenta i UKIP partije, u svojoj autobiografiji se deklarisala kao transrodna žena, nakon što je prethodno bila autovana lezbejka.⁷

LGBT UKIP sa članom Evropskog parlamenta, Amjadom Bashirom. Ispod parole *Britain should be OUT and PROUD* (*Britanija bi trebala biti Out i Ponosna*), stoji: *We are committed to highlighting and campaigning on the issues facing people in sexual and gender minorities, and providing a UKIP voice in the LGBT* community* (u prevodu: *Mi smo posvećeni naglašavanju i promovisanju problema sa kojima se suočavaju pripadnici i pripadnice seksualnih i rodnih manjina, te obezbjeđivanju UKIP glasa u LGBT* zajednici*).

Izvor: Twitter, <https://twitter.com/ukiplgbt>

⁷ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 176. Dostupno na: <https://dl.dropboxusercontent.com/u/15245131/Annual%20Review%202014%20web%20version.pdf>

Konzervativna partija Ujedinjenog Kraljevstva

Konzervativna partija Ujedinjenog Kraljevstva (engl. *Conservative Party*), poznata i kao *Tory Party*, centralno-desno je orijentisana politička partija u Velikoj Britaniji koja se vodi filozofijom konzervativizma i britanskog ujedinjenja. Od 2013. godine, Konzervativna partija je najzastupljenija u Donjem domu britanskog Parlamenta sa 305 članova/ica, te je i najveća partija u lokalnoj samoupravi sa preko osam hiljada vijećnika/ca. Na čelu Partije je David Cameron, premijer Velike Britanije.⁸ Slično kao i UKIP, *Tory Party* ima svoj LGBT ogrank pod nazivom *LGBTory*, koji osigurava vidljivost LGBT glasa unutar Partije, ali i konzervativnog glasa unutar LGBT zajednice.⁹ U junu 2013. godine, Daniel Kawczynski, član britanskog Parlamenta i Konzervativne partije, službeno je postao i prvi javno deklarisani biseksualni član Parlamenta, koji se autovao prilikom obraćanja svojoj lokalnoj konzervativnoj asocijaciji koja je njegovu izjavu dočekala sa ovacijama.¹⁰

Članovi i članice organizacije *LGBTory* predvođeni članom Parlamenta, Crispinom Bluntom, u Oxford ulici u Londonu za vrijeme Povorkе ponosa u julu 2014. godine. Izvor: Twitter, <https://twitter.com/LGBToryUK>

⁸ Službena stranica Konzervativne partije Ujedinjenog Kraljevstva: <http://www.conservatives.com/>

⁹ Službena stranica LGBT ogranka Konzervativne partije Ujedinjenog Kraljevstva: <http://www.lgbtory.co.uk/>

¹⁰ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 176.

Moderaterna - Stranka umjerenih

Švedska Moderaterna – Stranka umjerenih (šved. *Moderata samlingspartiet*, prethodno poznata i kao Nacionalna organizacija desnice, te Desničarska partija) konzervativna je do liberalno-konzervativna politička partija, te najveća i najdominantnija švedska partija desnog centra.¹¹ Na opštim izborima održanim 2010. godine, Moderaterna je dobila nešto više od 30% glasova, ušavši time u sastav vlade kao najveći dio centralno-desno orijentisane koalicije Alijansa, zajedno sa Centralnom partijom, Liberalnom narodnom partijom, i Kršćanskim demokratama. Na čelu Moderaterne je Fredrik Reinfeldt koji je ujedno i premijer Švedske. Partija je stalna članica Međunarodne demokratske unije (engl. *International Democrat Union, IDU*) i Evropske narodne partije (engl. *European People's Party, EPP*). Jedan od osnovnih principa Moderaterne je i jednakost svih ljudi i svih ljudskih prava, uz poštivanje njihove ličnosti i privatnosti.¹²

Mi se zalažemo za otvoreno i inkluzivno društvo u kojem se ljudi mogu osjećati sigurno i samopouzdano, ostvarivati svoje ambicije, i u kojem svako, bez obzira na porijeklo, rod, zdravstveno stanje, konfesiju, etničko porijeklo, dob i seksualnu orijentaciju ima jednake mogućnosti da raste i da se razvija, stoji na službenoj stranici Moderaterne.

Premijer Fredrik Reinfeldt (Moderaterna) prvi je švedski premijer koji se priključio Povorci ponosa u Štokholmu 2014. godine.

Izvor: Flickr

11 Službena stranica Moderaterne: <http://www.moderat.se/>

12 Službena stranica Moderaterne, sekcija Ravnopravnost: <http://www.moderat.se/jamstalldhet>

Da se ne radi samo o deklarativnoj izjavi, dokaz je i osnivanje LGBT organizacije Moderaterne, *Open Moderates*, koja radi direktno sa Moderaternom, kao i sa javnošću i LGBT zajednicom. Ova organizacija dijeli vrijednosti sa Moderaternom i vjeruje da je LGBT problematika važno političko pitanje kojem se treba pristupati i iz perspektive centralne desnice.¹³ Kao dio svoje agende, ova organizacija navodi vođenje kampanja i debata, objavljivanje naučnih radova, održavanje seminara, te učešće u različitim medijskim i drugim događajima, uključujući i štokholmsku Povorku ponosa, a sa ciljem da se utiče na švedsku politiku u smjeru osiguravanja LGBT agende na principima ličnih sloboda i raznolikosti, kao i da se podstiču članovi Moderaterne i drugi donosioci/teljice odluka da se aktivno uključe u rješavanje LGBT problematike.

Šest je političkih prioriteta ove organizacije: stalna modernizacija porodičnog zakona čime će se kreirati bolje mogućnosti za LGBT osobe da osnuju porodice i imaju djecu; prava transrodnih osoba; međunarodna pitanja, uključujući i švedsku imigracionu politiku; zabrana diskriminacije u svakodnevnom životu; politike koje se tiču HIV-a, kao i nasilje i zločini iz časti. Dugi niz godina, organizacija *Open Moderates* vršila je veliki uticaj na švedsku LGBT politiku, ali i centralno i centralno-desno orijentisane političke partije. Jedno od najvažnijih pitanja koje je na rješavanje 2007. godine potaknula ova organizacija jeste pravo na brak, čime su doveli do reforme i legaliziranja istospolnih brakova u Švedskoj 2009. godine.

Druge evropske stranke

Pored pomenutih, i druge evropske političke partije imaju svoje ogranke i/ili organizacije za promociju i zaštitu LGBT ljudskih prava. Kada su u pitanju centralno-desno orijentisane političke partije, mogu se izdvojiti francuska organizacija *GayLib* koja je povezana sa Unijom za narodni pokret (fran.

¹³ Službena stranica LGBT ogranka Moderaterne, Open Moderates: <http://www.oppnamoderater.se/other-lang/english>

Union pour un mouvement populaire), finska Kasary - Nacionalna Duga koalicija, povezana sa Partijom nacionalne koalicije (fin. Kansallinen Kokoomus r.p., Kok.), njemačka LSU - Lezbejke i gejevi u Uniji, povezana sa Kršćanskim demokratskom unijom (njem. Christlich Demokratische Union Deutschlands, CDU) i Kršćanskim socijalnom unijom Bavarske (njem. Christlich-Soziale Union in Bayern). U Sjedinjenim Američkim Državama postoje najmanje dvije LGBT organizacije koje su povezane sa Republikanskim partijom (engl. Republican Party). To su GOProud i Log Cabin Republicans.

ISTOSPOLNE ZAJEDNICE

Pregled

Iako evropski kontinent prednjači u omogućavanju i legaliziranju brakova za istospolne parove i civilnog partnerstva, debate u vezi sa prijedlozima za legalizaciju još uvijek su u toku u nekim dijelovima Evrope. Jedanaest evropskih država omogućava svojim građanima i građankama da stupe u *istospolni brak*: Belgija, Danska, Francuska, Island, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal, Španija, Švedska te Velika Britanija (bez Sjeverne Irske). Jedanaest drugih država prepoznaje određenu vrstu *civilnog partnerstva* (negdje se zove i registrovano partnerstvo, životno partnerstvo, životne zajednice itd.): Andora, Austrija, Češka Republika, Finska, Hrvatska, Irska, Lihtenštajn, Mađarska, Malta, Njemačka i Slovenija. Civilno partnerstvo priznaju i Gibraltar, Grenland, Isle of Man i Jersey. Neke evropske države u trenutku pisanja ovog vodiča razmatraju pravno priznavanje istospolnih zajednica, pripremajući se da usvoje zakone koji izjednačavaju heteroseksualne i istospolne brakove ili usvajajući zakone o civilnom partnerstvu.

Države koje u svojim ustavima imaju ograničenje da je brak zajednica dvije osobe suprotnog spola su Bjelorusija, Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Latvija, Litvanija, Moldavija, Crna Gora, Poljska, Srbija, Slovačka i Ukrajina.

Od pomenutih država, dvije prepoznaju civilno partnerstvo pred zakonom, a to su Mađarska i Hrvatska. Za razliku od

Hrvatske, koja je Zakon o životnom partnerstvu usvojila 2014. godine nakon referendumu iz 2013. godine kojim se redefinisao brak u Ustavu Hrvatske i ograničilo pravo na stupanje u brak samo za heteroseksualne parove, Mađarska je napravila korak unazad tako što je 2011. godine u svom Ustavu zabranila istospolne brakove, samo dvije godine nakon što je omogućila registrovano partnerstvo.

Jedanaest evropskih država omogućava svojim građanima i građankama da stupe u istospolni brak: Belgija, Danska, Francuska, Island, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal, Španija, Švedska te Velika Britanija (bez Sjeverne Irske). Jedanaest drugih država prepoznaće određenu vrstu civilnog partnerstva (negdje se zove i registrovano partnerstvo, životno partnerstvo, životne zajednice itd.): Andora, Austrija, Češka Republika, Finska, Hrvatska, Irska, Lihtenštajn, Mađarska, Malta, Njemačka i Slovenija.

Hrvatska: životno partnerstvo

Kada je u pitanju Hrvatska, *Zakon o životnom partnerstvu* iz jula 2014. godine pruža istospolnim parovima jednaka prava kao i heteroseksualnim parovima, osim po pitanju usvajanja djece. Ipak, ovaj zakon dozvoljava jedan vid usvajanja, nazvan partnersko skrbništvo. U članu 44. ovog Zakona stoji da je *[p]artnerska skrb (...) oblik skrbi za maloljetno dijete koju može pružiti životni partner nakon smrti životnog partnera roditelja djeteta, a iznimno i za života životnog partnera roditelja djeteta, ako drugi roditelj nije poznat.*¹⁴

14 Cijeli Zakon o životnom partnerstvu dostupan je na:
http://www.uprava.hr/UserDocs/Images/Savjetovanja%20sa%20zainteresiranim%20javno%C5%A1%C4%87u/2013/zivotno_partnerstvo/Nacrt%20zakona%20o%20%CE%88ivotnom%20partnerstvu%20-%202017%2010.pdf

Inicijativa za životno partnerstvo.

Izvor: CROL LGBT News Portal, <http://www.crol.hr/>

Istospolni brakovi

Nizozemska je prva država u svijetu koja je omogućila i legalizirala istospolne brakove 1. aprila 2001. godine. Višegodišnja procedura usvajanja zakona započeta je 1995. godine, kada je Parlament Nizozemske imenovao specijalnu komisiju koja će istražiti mogućnost legaliziranja istospolnih brakova. Nakon što je nizozemska vlada poslije izbora 1998. godine obećala da će ovaj proces privesti kraju, u septembru 2000. godine je započeta i glavna rasprava u Parlamentu. Zakon je usvojen sa 109 glasova za i 33 suzdržana i glasa protiv, te ga je Senat usvojio u decembru 2000. godine.¹⁵ Zanimljivo je da su holandski Remonstranti prva kršćanska vjerska zajednica u svijetu koja je sklapala istospolne brakove još 1986. godine, dok je najveća protestantska denominacija u

Nizozemska je prva država u svijetu koja je omogućila i legalizirala istospolne brakove 1. aprila 2001. godine, sa 109 glasova za i 33 suzdržana i glasa protiv.

15 Za više informacija pogledati:

<http://www.nytimes.com/2000/09/13/world/dutch-legislators-approve-full-marriage-rights-for-gays.html?scp=2&sq=Norway+Gay+Marriages&st=nyt>

Nizozemskoj, Protestantska crkva Nizozemske, započela sklapati istospolne brakove 2004. godine.¹⁶

U **Belgiji** su LGBT prava generalno podržavana od strane svih vladajućih političkih partija, s izuzetkom krajnje desničarske stranke Flamanski interes (flam. *Vlaams Belang*, prethodno Flamanski blok). Tako je, nakon Nizozemske, Belgija druga država u svijetu koja je omogućila i legalizirala istospolne brakove. Zakon o istospolnim brakovima iz

2003. godine, uz nekoliko suzdržanih glasova (91 za izglasavanje zakona, 22 suzdržanih i protiv),¹⁷ podržan je od strane kako centralno-desno i konzervativno-liberalno orijentisanih Flamanskih liberala i demokrata (flam. *Open Vlaamse Liberalen en Democraten, VLD*), te centralno-desno i kršćansko-demokratski orijentisane Kršćanske narodne partije (hol. *Christelijke Volkspartij, CVP*, kasnije Kršćansko-demokratska i Flamanska partija, hol. *Christen-Democratisch en Vlaams*), tako i od strane centralno-lijevo orijentisanih socijaldemokrata, frankofone Socijalističke partije (fran. *Parti Socialiste, PS*), flamanske Socijalističke partije (flam. *Socialistische Partij Anders*), te zelenih stranaka *Ecolo* i *Agalev (Groen)*.

U zakonu o istospolnim brakovima stoji da dvije osobe suprotnog ili istog spola mogu stupiti u brak. Istraživanje provedeno na francuskom govornom

području Valonije pokazalo je da 57% ispitanika/ca podržava

¹⁶ Za više informacija pogledati:
<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1086030/2010/01/25/Remonstranten-en-Boomsma-krijgen-homo-emancipatieprijs.dhtml>, i:
<http://janandriesdeboer.nl/?p=41>

¹⁷ Za više informacija pogledati:
<http://www.senaat.be/www/?M!val=/dossier&LEG=2&NR=1173&LANG=nl>

istospolne brakove, te da 70% ispitanih podržava usvajanje djece od strane istospolnih parova.¹⁸

Načelnik belgijskog Liègea, Willy Demeyer, vodi ceremoniju vjenčanja istospolnog para.
Izvor: Wikipedia

U novembru 2012. godine, David Coburn iz Nacionalnog izvršnog odbora Stranke za nezavisnost UK elaborirao je politiku i poziciju partije kada je u pitanju LGBT problematika u **Velikoj Britaniji**. Partija u potpunosti podržava postojeći koncept civilnog partnerstva: *UKIP-ov stav o gej brakovima je jednostavan: mi u potpunosti i srdačno podržavamo jednaka prava za sve parove bez obzira na njihovu seksualnost, te smatramo da je ta jednakost i postignuta kroz uvođenje civilnog partnerstva koje je UKIP podržao.*¹⁹ Po pitanju istospolnih brakova i usvajanja djece, pozicija UKIP-a je donekle komplikovana zbog uticaja religijskih zajednica, te se kao glavni razlog nepodrške u ovim slučajevima navode poštivanje *mesta obožavanja* (engl. *places of worship*) koja bi bila primorana da sklapaju brakove koji nisu kompatibilni sa njihovim religijskim stajalištima, kao i katoličke agencije za usvajanje djece koje su ugašene zbog protivljenja usvajanju djece od strane istospolnih parova, pri čemu se narušila dobrobit djece, kao i njihova šansa za usvajanje.²⁰ Po istom pitanju, Konzervativna partija Ujedinjenog Kraljevstva je u toku predizborne kampanje 2010. godine najavila da će razmotriti skidanje zabrane sa istospolnih brakova ukoliko

18 ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 47.

19 Za više informacija pogledati: <http://ukineurope.com/ukip.html>

20 Za više informacija pogledati: <http://ukineurope.com/ukip.html>

osvoje izbore,²¹ te su tako u maju iste godine objavili tzv. *Ugovor o jednakostima* (engl. *Contract for Equalities*) kojim su to i potvrđili.²² Velika Britanija je omogućila i legalizirala istospolne brakove u martu 2014. godine,²³ s izuzetkom Sjeverne Irske.

U slučaju dominantno katoličke **Malte**, premijer Lawrence Gonzi je još početkom 2010. godine najavio pravno regulisanje tzv. kohabitacije, koja bi uključivala i prava istospolnih parova. U junu 2012. godine, istraživanje koje je proveo časopis *MaltaToday* pokazalo je da preko 60% ispitanika/ca od 18 do 35 godina podržava istospolne brakove, odnosno ukupno 41% svih ispitanika/ca, što je predstavljalo veliki korak unaprijed u odnosu na 2006. godinu kada je samo 18% malteške populacije iskazalo svoju podršku.²⁴ U skladu sa svojim predizbornim obećanjem iz 2013. godine, ministar socijalnog dijaloga, zaštite potrošača i građanskih sloboda (engl. *Minister for Social Dialogue, Consumer Affairs, and Civil Liberties*) novoizabrane vlade predvođene Laburističkom partijom (engl. *The Labour Party*, malt. *Partit Laburista, PL*), najavio je da vlada ulazi u pregovore o zakonu koji će garantovati prepoznavanje istospolnih zajednica te je u septembru 2013. godine i predstavio zakon u malteškom Parlamentu.²⁵ Zakon o civilnom partnerstvu,²⁶ koji je istospolnim parovima omogućio prava jednaka bračnim, uključujući i legalno i zajedničko usvajanje djece, samo pod nazivom civilno partnerstvo umjesto brak, nakon trećeg čitanja usvojen je u aprilu 2014. godine.²⁷ Inače, ukupno

21 Za više informacija pogledati: <http://www.telegraph.co.uk/news/election-2010/7578697/Chris-Gayling-row-Conservatives-to-consider-legalising-gay-marriage-if-they-win-power.html>

22 Za više informacija pogledati: <http://www.telegraph.co.uk/news/religion/7673224/Gay-couples-could-be-allowed-to-marry-under-Tory-election-plans.html>

23 Za više informacija pogledati: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/contents>

24 Za više informacija pogledati: <http://www.maltatoday.com.mt/news/national/18680/heartening-change-in-attitudes-to-put-gay-unions-on-political-agenda-20120604#.U9KBkvMSxIY>

25 Za više informacija pogledati: <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20130930/local/parliament-meets-today-bill-on-civil-unions-tops-agenda.488310>

26 Zakon je dostupan na: <http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lp&itemid=26024&l=1>

27 Za više informacija pogledati: <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20131014/local/civil-liberties-bill-will-give-gay-couples-same-rights-duties-as>

69 sjedišta malteškog Parlamenta trenutno dijele dvije dominantne partije: pomenuta Laburistička partija centralno-lijeve političke orientacije, te kršćansko-demokratska i konzervativna, centralno-desno orijentisana Nacionalistička partija (engl. *Nationalist Party*, malt. *Partit Nazzjonalista*, *PN*).²⁸ Po pitanju izjašnjavanja u Parlamentu o ovom zakonu, Nacionalistička partija je bila suzdržana s obzirom da je bila spremna prihvatići zakon o civilnom partnerstvu, ali ne i legaliziranje usvajanja djece od strane istospolnih brakova, što je vrla predstavila u okviru jednog zakona.²⁹ Samo mjesec dana kasnije, u utrci za Evropski parlament, Nacionalistička partija je izgubila od strane Laburističke partije za 34 hiljade glasova, što je skoro 10% od ukupne populacije Malte.

Slavlje na trgu Saint George nakon što je malteški Parlament usvojio Zakon o civilnom partnerstvu. /Izvor: AAP

Zakon o civilnom partnerstvu koji je istospolnim parovima omogućio prava jednaka bračnim, uključujući i legalno i zajedničko usvajanje djece, samo pod nazivom civilno partnerstvo umjesto brak, nakon trećeg čitanja usvojen je u aprilu 2014. godine. Inače, ukupno 69 sjedišta malteškog Parlamenta trenutno dijele dvije dominantne partije: pomenuta Laburistička partija centralno-lijeve političke orientacije, te kršćansko-demokratska i konzervativna, centralno-desno orijentisana Nacionalistička partija.

²⁸ married-couples.490275#.Ui1mWbT6oh0 i <http://www.independent.com.mt/articles/2014-04-17/news/president-signs-gay-marriage-bill-4664328194/>

²⁹ Za više informacija pogledati: <http://www.parlament.mt/home>

²⁹ Za više informacija pogledati: <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20140417/local/We-had-no-choice-but-to-abstain-Busuttil.515276>

POVORKA PONOSA KAO PROTEST

Pored ograničavanja prava na porodični život LGBT osoba u vidu sklapanja istospolnih brakova i usvajanja djece, **sloboda govora i okupljanja** predstavlja jedan od najvećih problema današnjice sa kojima se LGBT osobe suočavaju. On se najvećim dijelom očituje kroz zabranu okupljanja, odnosno organizovanja povorki ponosa, poznatih i kao **gej parade**. Jasmina Čaušević (2013:50) definira povorku ponosa kao marš lezbejki, gejeva, biseksualnih, transrodnih, transeksualnih, interseksualnih, queer osoba, njihovih priateljica, prijatelja i svih drugih osoba koje se ne slažu da osobe samo zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta treba da trpe diskriminaciju i nasilje. Povorka ponosa je marš svih osoba koje se zalažu za neselektivan pristup ljudskim pravima.

Povorka ponosa je godišnja manifestacija koja se održava širom svijeta s ciljem usmjeravanja pažnje javnosti na LGBT ljudska prava. U državama u kojima je prihvatanje LGBT osoba i poštivanje njihovih prava na niskom nivou, **povorce ponosa imaju više politički, aktivistički i protestni karakter**, dok negdje povorce imaju festivalski i karnevalski karakter, i to tamo gdje su LGBT osobe prihvaćene u društvu. Većina povorki se organizuje u junu, kako bi se održalo sjećanje na Stounvolsku pobunu (engl. *The Stonewall riots*),³⁰ ali ih,

30 Stounvolska pobuna se odnosi na seriju spontanih demonstracija LGBT zajednice protiv policijske racije u junu 1969. godine u Stonewall Inn-u u njujorškom naselju Greenwich Village. Ove demonstracije se smatraju prekretnicom i najvažnijim dogadjajem koji je doveo do oslobođilačkog pokreta za LGBT ljudska prava u Sjedinjenim Američkim Državama.

glezano na svjetskom nivou, ima tokom cijele godine.

Suština povorce ponosa je vrlo jednostavna: maršem LGBT osobe izražavaju svoje negodovanje zato što se njihova prava krše te traže da se država više angažuje. Povorce ponosa su test za državu i sigurnosne agencije. Naime, ukoliko država nije voljna da zaštitи ovakav jedan skup, onda to govori i o njenom odnosu prema LGBT osobama.

Povorce u Evropi

Najveća **internacionalna povorka ponosa** LGBT osoba u Evropi je Europrajd (engl. *EuroPride*). Svake godine grad domaćin je jedan od evropskih gradova koji ima tradiciju održavanja povorki ponosa i snažnu LGBT zajednicu. Europrajd je prvi put održan u Londonu 1992. godine. Londonski prajd (engl. *London Pride*) jedna je od najstarijih povorki ponosa, koja se održava redovno od 1972. godine. Amsterdamski gej prajd (engl. *Amsterdam Gay Pride*) održava se svake godine od 1996. i smatra se jednim od najuspješnijih u pridobijanju podrške i društvenog prihvatanja. Parada ponosa redovno se održava i u Budimpešti od 1997. godine te u Ljubljani od 2001. godine. Deseta, jubilarna, parada ponosa održana je u julu 2010. godine, uz prisustvo visokih državnih funkcionera Slovenije.

Povorce na Balkanu

U susjednoj Hrvatskoj, povorka ponosa se redovno održava u Zagrebu i Splitu. Zagreb Pride ili Zagrebačka povorka ponosa je manifestacija koja se od 2002. godine održava jednom godišnje, a sastoji se od raznih programskih dijelova, od kojih je najznačajnija upravo povorka, odnosno javno okupljanje koje se tradicionalno održava u subotu najbližu 28. juna. Pored Zagreba, protesti se organizuju i u Splitu (od

Suština povorce ponosa je vrlo jednostavna: maršem LGBT osobe izražavaju svoje negodovanje zato što se njihova prava krše te traže da se država više angažuje. Povorce ponosa su test za državu i sigurnosne agencije.

2011. godine) i Osijeku (prvi put u septembru 2014.).

Zagreb Pride 2013.

Izvor: *Oneworld - platform for South East Europe,*
<http://oneworldsee.org/>

U susjednoj **Srbiji**, nijedan pokušaj organizovanja povorke ponosa u Beogradu nije uspješno okončan prije 2010. godine. Prva povorka je organizovana 2001. godine, nakon demokratskih promjena u Srbiji, ali je završena fizičkim nasiljem nad učesnicama i učesnicima parade od strane navijača i desničarskih grupa. Povorka ponosa je ponovo planirana 2004. godine, ali su je organizatori otkazali nakon martovskih nemira i paljenja džamija u Nišu i Beogradu. Nakon više godina pauze, naredna povorka ponosa bila je zakazana za 2009. godinu, ali je otkazana tj. faktični zabranjena. Do otkazivanja je došlo jer organizatori nisu željeli da prihvate preporuke MUP-a da se manifestacija održi na drugoj lokaciji, ali i zato što je sama najava održavanja parade izazvala reakcije nacionalističkih grupa i povećala nasilje nad LGBT osobama, kao i osobama koje su percipirane kao LGBT. Povorka ponosa je ponovo zakazana 2010. godine za 10. oktobar, kada je prvi put uspješno i održana. U povorci

je učestvovalo nešto manje od 1000 građana, dok je broj policajaca koji su je obezbjeđivali bio pet puta veći. Nakon 2010., i pored presuda Ustavnog suda, vlast je zabranjivala parade ponosa planirane za 2011., 2012. i 2013. godinu.

Slika 14: Parada ponosa u Beogradu 2010. godine.

Izvor: Mondo.rs

U Crnoj Gori su organizovane dvije povorke ponosa, dok je treća planirana za 2014. godinu. Prva povorka je završena u Budvi (ljeto 2013.) nasilnim događajima dok je ona druga, u Podgorici, svega nekoliko mjeseci kasnije protekla uz manje incidente i privođenje više desetina ljudi.

Političke stranke i povorke ponosa

Kako je prethodno već i spomenuto, sloboda okupljanja LGBT osoba u vidu povorke ponosa dostupnija je u zapadnoj, nego što je to u istočnoj i jugoistočnoj Evropi. Stoga ne iznenađuje ni činjenica da u određenim evropskim zemljama povorke ponosa imaju veliku društvenu i političku podršku, koja dolazi od svih političkih usmjerenja, kako lijevih tako i onih desnih. Jedan od boljih primjera takve podrške je Nova flamanska alijansa (flam. *Nieuw-Vlaamse Alliantie*, N-VA; engl. New Flemish Alliance), flamanska nacionalistička i konzervativna politička partija u **Belgiji**, osnovana 2001.

godine. To je separatistički pokret koji zagovara građanski nacionalizam, te je dio Flamanskog pokreta koji teži mirnom i postupnom otcjepljenju Flandrije od Belgije.³¹ N-VA je trenutno dio flamanske vlade, u koaliciji sa Kršćansko-demokratskom flamanskom partijom (CDiV) i centralno-desno i konzervativno-liberalno orientisanim flamanskim liberalima i demokratama (flam. *Open Vlaamse Liberalen en Democraten, VLD*).³² U ovom kontekstu je bitno naglasiti podršku LGBT pokretu u Belgiji od strane Nove flamanske alijanse. Naime, svake godine, N-VA se službeno priključuje Povorci ponosa u Briselu, pri tome naglašavajući da je raznolikost osnova jedne tolerantne zajednice, podsjećajući na svoje dugogodišnje zagovaranje za jednakta prava LGBT osoba, i podstičući društvo na prihvatanje seksualne različitosti.

Članovi i članice N-VA na Povorci ponosa u Briselu u maju 2014. godine. Svojim prisustvom, N-VA je ponovno pokazala da dijeli vrijednosti povorke ponosa, te da svakodnevno teži postizanju ravnopravnosti, tolerancije i solidarnosti za sve. Izvor: Službena stranica N-VA partije, <http://www.n ва.be/>

³¹ Službena stranica Nove flamanske alijanse: <http://english.n-va.be/>

³² Za više informacija o trenutnom sastavu flamanske Vlade, pogledati:

<http://www.flanders.be/en/authorities/members-and-responsibilities-government-flanders-2014-2019>

U kratkom izvještaju sa briselske Povorke ponosa iz 2012. godine, N-VA naglašava da je diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i izražavanja neprihvatljiva za politiku stranke.³³ I naredne, 2013. godine, N-VA je pružila svoju podršku paradi ponosa, pri tome naglašavajući velike uspjehe koji su postignuti prethodnih godina ali i izazove koji im predstoje. U svom kratkom izvještaju, N-VA piše: *Naša zajednica je otvorena i raznolika jer flamanski narod dolazi u svim oblicima i veličinama, svako sa svojom jedinstvenom pozadinom, porijeklom, uvjerenjem i orijentacijom. Sa ovakvim uvjerenjem, N-VA je hodala na čelu Povorke ponosa.*³⁴

Prva povorka ponosa u Španiji je održana u Madridu 1979. godine nakon pada Franka i uvođenja demokratije. Od tada, veliki broj organizacija i političkih partija podržava ovaj događaj. Kada su u pitanju političke partije, podrška redovno dolazi od strane centralno-ljevo orijentisane Socijalističke radničke partije Španije (špa. *Partido Socialista Obrero Español, PSOE*), ljevo orijentisane Ujedinjene ljevice (špa. *Izquierda Unida, IU*), centralno orijentisane Unije, progresu i demokratije (špa. *Unión, Progreso y Democracia, UPyD*), te radničkih sindikata Radničke komisije (špa. *Comisiones Obreras, CCOO*) i Generalne radničke unije (špa. *Unión General de Trabajadores, UGT*). Povorka ponosa u Madridu je redovno najveća demonstracija LGBT osoba u Evropi. Tako je 2007. godine u povorci učestvovalo više od dva i po miliona ljudi.

Centralno orijentisana progresivna UpyD partija je i u julu 2014. godine svojim prisustvom javno podržala Povorku ponosa u Madridu (špa. *El Desfile del Orgullo*), i to s parolom *To su ljudska prava* (špa. *Son derechos humanos*). Kako kažu, cilj je *da se podsjetimo da, dok u većini demokratskih država i razvijenih zemalja LGBT zajednice, polako ali sigurno, ostvaruju svoja građanska prava, još uvijek postoje zemlje u kojima se homoseksualnost krivično goni i kažnjava. Zaštita*

³³ Za više informacija o ovom događaju pogledati: <http://english.n-vabe/en/highlights/n-va-joins-lgbt-movement-celebrations>

³⁴ Za više informacija o ovom događaju pogledati: <http://english.n-vabe/en/highlights/n-va-partied-along-lgbt-movement-gay-pride-event-brussel>

Prva parada ponosa u Španiji je održana u Madridu 1979. godine nakon pada Franka i uvođenja demokratije. Centralno orijentisana progresivna UPyD partija je i u julu 2014. godine svojim prisustvom javno podržala paradu ponosa u Madridu i to s parolom To su ljudska prava. UPyD je inače četvrta najveća politička sila u Španiji, te je partija koja je u posljednjih nekoliko godina imala najveći porast u broju birača/ica, u poređenju s rezultatima prethodnih opštih izbora.³⁵ Službeni twitter nalog UPyD-a je u toku četiri godine upratilo više od 85 hiljada ljudi, što govori mnogo o njenoj popularnosti.³⁶

i zagovaranje za ravnopravnost kao simboli UPyD-a ne smiju biti ignorisani. Stoga UPyD u svojoj političkoj agendi zagovara promovisanje LGBT ljudskih prava kako u Španiji i Evropi, tako i u svim zemljama svijeta.³⁵

UPyD je inače četvrta najveća politička sila u Španiji, te je partija koja je u posljednjih nekoliko godina imala najveći porast u broju birača/ica, u poređenju s rezultatima prethodnih opštih izbora.³⁶ Službeni twitter nalog UPyD-a je u toku četiri godine upratilo više od 85 hiljada ljudi, što govori mnogo o njenoj popularnosti.³⁷

Inače, uprkos konzervativnoj katoličkoj pozadini, Španija je posljednjih godina najprogresivnija u ostvarivanju LGBT ljudskih prava. Tako je 2005. godine postala treća država u svijetu koja je legalizirala istospolne brakove. Španija također dozvoljava istospolnim parovima usvajanje djece, kao i jednak pristup umjetnoj oplodnji i surrogat usvajanju za sve parove i individue. Najnovija istraživanja pokazuju da su Španjolci prvi u svijetu po pitanju prihvatanja homoseksualnosti.

Istraživački centar Pew je proveo istraživanje o globalnim pogledima na moralnost, a rezultati su pokazali da je Španija najmanje homofobna zemlja, od ukupno 40 zemalja koje su učestvovalo u istraživanju.³⁸ Rezultati također pokazuju da

³⁵ Saopštenje sa službene stranice Unije, progresa i demokratije: http://www.upyd.es/contenidos/noticias/318/117396-UPyD_asistira_como_cada_ano_a_la_manifestacion_del_Orgullo_LGTB

³⁶ Za više informacija, pogledati: http://www.lavozlibre.com/noticias/ampliar/366463/el_llamativo-ascenso-de-upyd-region-a-region

³⁷ Službeni twitter nalog UPyD-a: <https://twitter.com/UPyD/>

³⁸ Više informacija na: Pew Research, Global Attitudes Project, Global Views on Morality, <http://www.pewglobal.org/2014/04/15/global-morality/table/homosexuality/>

je 55% Španjolaca opisalo homoseksualnost kao *moralno prihvatljivu*, dok je 38% izjavilo da to pitanje nije moralno problematično. Samo 6% ispitanika je osjećalo da je homoseksualnost *moralno neprihvatljiva*.³⁹

Od svih država na evropskom kontinentu, samo Rusija i Moldavija još uvijek imaju zakone kojima se ograničava sloboda izražavanja.⁴⁰ Rusija prednjači i u ograničavanju prava na slobodno udruživanje, zajedno uz Bjelorusiju i Azerbejdžan.⁴¹ Javna okupljanja LGBT osoba su spriječena od strane države u više navrata u posljednjih pet godina, i to u Albaniji, Armeniji, Azerbejdžanu, Bjelorusiji, Hrvatskoj, Gruziji, Mađarskoj, Kosovu, Lihtenštajnu, Litvaniji, Moldaviji, Monaku, Rusiji, San Marinu, Srbiji, Ukrajini te u Bosni i Hercegovini.⁴²

Od svih država na evropskom kontinentu, samo Rusija i Moldavija još uvijek imaju zakone kojima se ograničava sloboda izražavanja.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ ILGA-Europe, Rainbow Europe Index, Maj 2013.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

GOVOR MRŽNJE, ZLOČIN IZ MRŽNJE I DISKRIMINACIJA

U oblasti donošenja zakona tj. zakonskih odredbi o **zabrani govora mržnje i zločina iz mržnje** koji se odnose na LGBT osobe, ali se ne ograničavaju samo na njih, tek nekoliko zemalja Evropske unije nije usvojilo odgovarajuću legislativu (Bugarska, Kipar, Češka Republika, Njemačka, Italija, Latvija i Poljska).

Belgijski premijer i zločini iz mržnje

Jedan od primjera dobre prakse dolazi iz Belgije gdje je, nakon što je nad LGBT osobama počinjeno nekoliko zločina iz mržnje, premijer **Elio Di Rupo**⁴³ najavio uvođenje novog zakona o zločinima počinjenim iz pobuda, prema kojem bi se kao otežavajuće okolnosti kažnjavali zločini motivisani mržnjom, prezicom ili odbojnošću prema nekome zbog njihovog roda, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili izražavanja.⁴⁴

Elio Di Rupo je socijaldemokrata iz Socijalističke partije (fran. Parti Socialiste, PS) i premijer Belgije od decembra 2011. godine. On je prvi frankofon na čelu Vlade Belgije od 1979. godine, kao i prvi socijalistički premijer od 1974. godine. Pored toga, Di Rupo je prvi belgijski premijer koji nije belgijskog porijekla,

⁴⁴ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 46.

kao i prvi javno deklarisani gej lider zemlje u moderno doba. Značajan je po tome što je njegovim imenovanjem na poziciju premijera Belgije okončano kriznih 589 dana bez vlade, što je najduži period bez vlade ikada u jednoj takvoj razvijenoj zemlji (Jackson, 2011).

Odmah po usvajanju ovog zakona, Vlada Belgije je uputila naredbu policijskim snagama da obrate pažnju na homofobne i transfobne zločine, uključujući i incidente koji se dešavaju na internetu (uhodenje, maltretiranje, uvrede i diskriminirajuće izjave).

Sve članice Evropske unije imaju djelomično ili u potpunosti riješeno pitanje **zabrane diskriminacije LGBT osoba**, i to u vidu zakona o zabrani diskriminacije. Mnoge države su razvile i **posebne strategije za borbu protiv diskriminacije, te akcione planove** za implementaciju tih strategija. Tako je na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, u maju 2013. godine, belgijska vlada predstavila Nacionalni akcioni plan za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orientacije i rodnog identiteta. Ovaj akcioni plan ima za cilj da eliminiše strukturalnu diskriminaciju u privatnom i javnom životu, te da se bori protiv stereotipa u društvu, naročito kroz rad sa mladima i u školama, te zdravstvenim ustanovama.

U maju 2013. godine, u susjednoj Hrvatskoj je Vesna Pusić, ministrica vanjskih poslova **Hrvatske** (iz centralno orijentisane *Hrvatske narodne stranke - liberalni demokrati, HNS*), bila jedna od jedanaest ministara i ministarki koji su potpisali zahtjev upućen Evropskoj komisiji da se posveti radu na usvajanju **sveobuhvatne politike Evropske unije za ravnopravnost LGBT osoba** (ILGA-Europe, 2014: 55). Inače, HNS je politička partija koja svojim aktivnostima podržava

Sve članice Evropske unije imaju djelomično ili u potpunosti riješeno pitanje zabrane diskriminacije LGBT osoba, i to u vidu zakona o zabrani diskriminacije. Mnoge države su razvile i posebne strategije za borbu protiv diskriminacije, te akcione planove za implementaciju tih strategija.

LGBT zajednicu u Hrvatskoj, kako kroz podršku povorci ponosa tako i kroz različite aktivnosti poput okruglih stolova i akademija o ljudskim pravima LGBT osoba. Na posljednjoj Akademiji o LGBT pravima koja je održana u junu 2014. godine, Boris Blažeković, voditelj Akademije i saborski zastupnik HNS-a, u svom uvodnom govoru naglasio je važnost aktualne teme o LGBT pravima, a upravo po završetku Zagrebačkog prajda. Pored njega, učesnicima/ama Akademije su se obratili i Davor Gjenero, koordinator Savjeta 5. odjela Političke akademije HNS-a i politički analitičar, Siniša Rodin s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Goran Selanec, zamjenik pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Tena Šimonović Einwalter iz Ureda pučkog pravobranitelja Republike Hrvatske, Franko Dota iz Zagreb Pridea, Gordan Duhaček, novinar i autor bloga tportala *Ponos i predrasude* te Igor Kolman, saborski zastupnik HNS-a.⁴⁵ Ovom prilikom i sam Kolman se složio sa saborskим kolegom: *Moje mišljenje jest kako politička vlast ne može samo pratiti trendove koje nameće trenutna većina, već sama mora nametnuti pozitivne društvene vrijednosti. Obiteljski zakon treba urediti kao i spolno zakonodavstvo.* HNS je podržao i splitsku povorku ponosa u junu 2014. godine, pozvavši svoje članstvo te sve sugrađane da na Split Prideu daju podršku ravnopravnijem položaju LGBT osoba u hrvatskom društvu.⁴⁶ Splitski ogrank HNS-a u svom saopštenju ovim povodom je istakao: *Kad se radi o borbi za ljudska prava, niti jedan događaj ne može biti nepotreban. Grijese oni koji smatraju da pripadnici LGBT zajednice traže veća prava te svojim homofobnim istupima pozivaju javnost na bunt protiv, ne samo protiv pripadnika LGBT zajednice već i onih građana koji smatraju da svi ljudi trebaju imati jednaka prava.*⁴⁷

Hrvatska je i jedna od prvih zemalja u regionu koja **kažnjava govor mržnje**. Dok je sloboda govora zagarantovana hrvatskim Ustavom, Kazneni zakon Republike Hrvatske predviđa kazne za one koji u cilju širenja rasne, vjerske, spolne, nacionalne, etničke mržnje ili mržnje po osnovi boje kože ili spolnog opredjeljenja,

⁴⁵ Više informacija na službenoj stranici Hrvatske narodne stranke – liberalni demokrati, HNS: <http://www.hns.hr/>

⁴⁶ Više informacija na službenoj stranici Hrvatske radiotelevizije, HRT: <http://vijesti.hrt.hr/zagreb-pride-daje-potporu-split-prideu>

⁴⁷ Ibidem.

ili drugih osobina, ili u cilju omalovažavanja, javno iznese ili pronese zamisli o nadmoćnosti ili podčinjenosti jedne rase, etničke ili vjerske zajednice, spola, naciјe ili zamisli o nadmoćnosti ili podčinjenosti po osnovi boje kože ili spolnog opredjeljenja, ili drugih osobina.⁴⁸ Tako je u januaru 2013. godine, Spiličanin Davor R. kažnjen kaznom od pet hiljada kuna zbog prijetnji upućenih LGBT osobama koje je iznio na internetu.⁴⁹

Split Pride 2013. Izvor: CROPIX

Hrvatska je i jedna od prvih zemalja u regionu koja kažnjava govor mržnje.

Srbija je također učinila značajne korake u **borbi protiv diskriminacije**. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu Srbije usvojilo je **Nacionalnu strategiju za prevenciju i zaštitu od diskriminacije** u junu 2013. godine. U izradu ove Strategije bilo je uključeno i pet LGBT organizacija, a do kraja 2013. godine, radna grupa je uključila nevladine organizacije i u izradu akcionog plana za njenu implementaciju. Također, srpska Kancelarija za ljudska i manjinska prava je, zajedno sa Evropskom komisijom, ugostila regionalnu, dvodnevnu radionicu o LGBT ljudskim pravima, jednakom tretmanu i borbi protiv diskriminacije, koja je u Beogradu okupila nevladine organizacije i predstavnike/ce institucija iz zemalja Zapadnog Balkana, Turske i Islanda. Pored toga, Srbija je zadržala aktivnu ulogu u LGBT Projektu Vijeća Evrope koji pomaže vlade da razviju međusektorske LGBT politike, kao i da se bore protiv diskriminacije na osnovu

48 Kazneni zakon Republike Hrvatske, član 174.

49 Više informacija na stranici Dnevnik.hr: <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/splicanin-kaznjen-s-5-tisuca-kuna-zbog-prijetnji-gay-populaciji-na-internetu---270704.html>

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu Srbije usvojilo je Nacionalnu strategiju za prevenciju i zaštitu od diskriminacije u junu 2013. godine, a u izradu ove Strategije je bilo uključeno i pet LGBT organizacija.

diskriminacije, pri tome se konsultujući sa organizacijom QESh. Kao rezultat ove saradnje, seksualnoj orientaciji kao postojećem osnovu za diskriminaciju, dodan je i rodni identitet.⁵¹

seksualne orientacije i rodnog identiteta.⁵⁰

LGBT nevladine organizacije na **Kosovu** potvrdile su da između nevladinog sektora i države vlada odlična saradnja. Vlada Kosova redovno poziva pomenute organizacije na konsultacije u vezi sa donošenjem budućih zakona, kao i sa implementacijom postojećih. U maju 2013. godine, Centar za društvenu emancipaciju (alb. *Qendra Për Emancipim Shoqëror, QESh*), uz podršku Vlade Kosova, održao je okrugli sto na temu LGBT problematike, kojem su prisustvovali Sami Kurteshi, ombudsman, te Vlora Citaku, ministrica za evropske integracije. U toku prošle godine, pravni ured premijera Kosova je radio na amandmanima

Zakona o zabrani

LGBT nevladine organizacije na Kosovu potvrdile su da između nevladinog sektora i države vlada odlična saradnja. Vlada Kosova redovno poziva pomenute organizacije na konsultacije u vezi sa donošenjem budućih zakona, kao i sa implementacijom postojećih.

⁵⁰ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 149.

⁵¹ ILGA-Europe, Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014, str. 99.

LGBT POLITIČARI/KE

Mnogi političari i političarke svojim ličnim angažmanom doprinose poboljšanju društvenog položaja LGBT zajednice tako što se javno autuju. Prema godišnjem izvještaju *ILGA-Europe* za 2013. godinu, članica španjolskog Parlamenta i Socijalističke radničke partije (*Partido Socialista Obrero Español, PSOE*), Ángeles Álvarez, deklarisala se kao lezbejka u aprilu 2013. godine. U Hrvatskoj je Damir Hršak, član Ijevičarskih Hrvatskih laburista i kandidat za Evropski parlament, prvi političar koji se ikada javno deklarisao kao gej. Njegova partija je dobila 6% glasova, dovoljno da se izabere prvi kandidat sa liste, ali ne i Hršak. U novembru 2013. godine, srbijanski LGBT aktivista Boris Milićević je postao savjetnik ministra za evropske integracije, te se u svom radu fokusira na ljudska prava. U septembru 2013. godine, kandidat za gradonačelnika turskog grada Giresun deklarisao se kao gej. Can Çavuşoğlu je najavio kandidaturu za nadolazeće martovske izbore, ali ju je potom povukao. Na tim lokalnim izborima, centralno-lijeva, socijaldemokratska i *ataturkistička* (tur. *Atatürkçülük, Atatürkçü düşünce*) Republikanska narodna partija (tur. *Cumhuriyet Halk Partisi, CHP*) i Ijevičarska, Narodna demokratska partija (tur. *Halkların Demokratik Partisi, HDP*) predstavile su svoje LGBT kandidate za općinska vijeća.

Premijerka Islanda i javno deklarisana lezbejka, Jóhanna Sigurðardóttir, u aprilu 2013. godine podnijela je ostavku pred opšte izbore, te je najavila da se povlači iz politike. Sigurðardóttir je inače bila prva na svijetu javno deklarisana osoba homoseksualne orijentacije na čelu jedne države, u

Širom Evrope postoje različiti političari/ke koji/e obnašaju funkcije predsjednika/ca, premijera/ki, zastupnika/ca, ministara/ica, gradonačelnika, gradskih vijećnika/ca itd. Imenovani su od različitih stranaka, desnog ili lijevog spektra, te kao takvi rade ili su radili/e za dobrobit svojih država. Sloboda izražavanja seksualne orientacije je od velikog značaja za ove političare/ke. I pored toga što pripadaju jednoj društvenoj manjini, to nikako nije bio razlog da se oni/e diskriminišu.

momentu preuzimanja dužnosti 2009. godine. Nakon ranih oktobarskih izbora u Luksemburgu, koalicija sačinjena od centralno-desno orijentisane Demokratske partije (luks. *Demokratesch Partei, DP*), centralno-lijevo orijentisane Luksemburške socijalističke radničke partije (luks. *Lëtzebuerger Sozialistesch Aarbechterpartei, LSAP/POSL*) i centralno-lijeve Zelene partije (luks. *Déi Gréng*), deklarirala je Xaviera Bettela, javno deklarisanog homoseksualnog gradonačelnika grada Luksemburga, na mjesto premijera Luksemburga. On je potom za svog zamjenika nominovao lidera Socijalističke radničke partije, Étienna Schneidera, koji je igrom okolnosti također otvoreno gej.

Drugi političari i političarke koji su se javno deklarisali kao LGBT osobe su austrijska, centralno-lijevo orijentisana političarka Ulrike Lunacek, prethodno pomenuti belgijski premijer Elio di Rupo, član flamanskog Parlamenta, socijaldemokrata Pascal Smet, član briselske Vlade i pripadnik Zelene partije Bruno De Lille, bivši češki ministar prometa Gustáv Slamečka, bivši član češkog Senata Václav Fischer, bivši članovi danskog Parlamenta Yvonne Herløv Anderse i Torben Lund, članovi finskog Parlamenta Jani Toivola,

Merikukka Forsius, Oras Tynkkynen, Pekka Haavisto, Reijo Paananen i Silvia Modig. Tu su i lider Zelene partije, bivši finski ministar okoliša a kasnije i ministar za međunarodni razvoj, Pekka Haavisto, francuski državni sekretar Roger Karoutchi, bivši gradonačelnik Pariza Bertrand Delanoë, trenutni gradonačelnik Berlina i bivši predsjedavajući Saveznog

vijeća (njem. *Bundesrat*) Njemačke, socijaldemokrata Klaus Wowereit, bivši gradonačelnik Hamburga, Ole von Beust, te bivši članovi njemačkog Parlamenta, Herbert Rusche i Volker Beck.

Javno su se deklarisali i višegodišnji lider njemačke centralno-desno orijentisane Slobodne demokratske partije (njem. *Freie Demokratische Partei, FDP*), bivši ministar vanjskih poslova Njemačke, te Guido Westerwelle, bivši zamjenik njemačke kancelarke Angele Merkel. Gábor Szetey je prvi mađarski javno deklarisani gej političar koji je služio kao mađarski državni sekretar za ljudske resurse, a pored njega je u historiju ušla i članica mađarskog Parlamenta, Klára Ungár. Pored više članova i članica italijanskog Parlamenta koji su se javno deklarisali kao LGBT, značajan je i bivši ministar poljoprivrede a kasnije i ministar okoliša Alfonso Pecoraro Scanio. Također, dva su se predsjednika italijanskih regija javno deklarisali kao gej, predsjednik Apulija Nichi Vendola, te predsjednik Sicilije Rosario Crocetta. Desničar Rokas Žilinskas je član litvanskog Parlamenta koji se autovao 2009. godine. Krystian Legierski je poljski LGBT aktivista koji je na izborima 2010. godine izabran u varšavsko Gradsko vijeće, postavši pri tome prva LGBT osoba u Poljskoj koja je ikada izabrana na javnu, političku funkciju. Ubrzo nakon Legierskog, u poljski Parlament je izabran i prvi gej muškarac, Robert Biedroń, kao i prva trans žena (tj. prva trans osoba), Anna Grodzka. Od 2013. godine, Grodzka je i jedina transrodna članica parlamenta u svijetu. Trenutna gradonačelnica švicarskog Ciriha je lezbejka, Corine Mauch, a pored nje, javno deklarisani/e kao LGBT osobe su članovi/ice švicarskog Parlamenta Claude Janiak, Martin Naef, Hans-Peter Portmann, Daniel Stolz te Doris Stump. Švedski ministar okoliša Andreas Carlgren je također javno gej, dok je švedski ministar za migracije, Tobias Billström, javno deklarisan kao biseksualan. Ova duga lista se nastavlja i u ostalim evropskim državama koje ovom prilikom nisu spomenute.

Kao što možete iz ovog spiska vidjeti, širom Evrope postoje različiti političari/ke koji/e obnašaju funkcije predsjednika/ca,

premijera/ki, zastupnika/ca, ministara/ica, gradonačelnika, gradskih vijećnika/ca itd. Imenovani su od različitih stranaka, desnog ili lijevog spektra, te kao takvi rade ili su radili/e za dobrobit svojih država. Sloboda izražavanja seksualne orijentacije je od velikog značaja za ove političare/ke. To što pripadaju jednog društvenoj manjini nikako nije bio razlog da se oni/e diskriminišu.

TRANSEKSUALNOST (PRILAGODBA SPOLA) I TRANSRODNOST

Zaštita prava transrodnih osoba nije jednako regulisana u zakonima Evropske unije. Iako je Evropski parlament još 1989. godine usvojio rezoluciju o pravima *transeksualnih* osoba, transrođni identitet, za razliku od seksualne orientacije, nije spomenut u uredbi kojom je ustanovljen Evropski institut za rodnu ravnopravnost (engl. *European Institute for Gender Equality, EIGE*).⁵² Ipak, sudska praksa Evropskog suda pravde (najviši sud Evropske unije) predviđa određenu zaštitu transrodnih osoba, tako što diskriminaciju na osnovu spola interpretira i primjenjuje i na ljudi koji su izvršili prilagodbu spola. Tom logikom, svi zakoni Evropske unije koji se odnose na spolnu, odnosno rodnu diskriminaciju, primjenjivi su i na transrodne osobe.⁵³ Direktiva o jednakom tretmanu iz 1976. godine je 2002. godine izmijenjena na način da uključuje i diskriminaciju na osnovu rodnog identiteta.⁵⁴ Diskriminacija na osnovu rodnog identiteta upravo se odnosi na diskriminaciju transrodnih/transekualnih osoba.

U Evropi se svakako izdvaja **Belgija** koja zakonom iz 2007. godine reguliše pravo na prilagodbu spola, pod uslovom da osoba osjeća stalno i nepovratno unutrašnje ubjedjenje da pripada spolu suprotnom od onoga koji je naveden u rodnom listu, te da je tijelo osobe fizički adaptirano suprotnom spolu

52 Za više informacija pogledati: <http://www.cafebabel.co.uk/society/article/perspective-what-has-the-eu-done-for-lgbt-rights.html>

53 Za više informacija pogledati: <http://www.cafebabel.co.uk/society/article/perspective-what-has-the-eu-done-for-lgbt-rights.html>

54 Za više informacija pogledati izvještaje ILGA-Europe: http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/eu/lgbt_rights

koliko god je to moguće, kao i to da je postupak opravdan s medicinskog stajališta.⁵⁵ Pravna izmjena spola je prethodno bila moguća samo sudskim postupkom. Dodatno, koalicija političkih stranaka, koja se sastoji od stranaka VLD, CDV, PS, SPA, Ecolo i Agalev, u aprilu 2014. godine kroz flamanski regionalni parlament odobrila je i podržala rezoluciju kojom se vlada poziva da preduzme mjere podrške i unapređivanja

položaja transrodnih osoba.⁵⁶ Na Evropskim parlamentarnim izborima 2014. godine, Petra De Sutter je bila druga na listi Zelenih, postavši time prva transrodna osoba u Belgiji koja se kandidovala za parlament.⁵⁷

Sudska praksa Evropskog suda pravde predviđa određenu zaštitu transrodnih osoba, tako što diskriminaciju na osnovu spola interpretira i primjenjuje i na ljudе koji su izvršili prilagodbu spola. Tom logikom, svi zakoni Evropske unije koji se odnose na spolnu, odnosno rodnu diskriminaciju, primjenjivi su i na transrodne osobe.

Kada su u pitanju zemlje u regionu, **Srbija** definitivno prednjači. Od 2012. godine, u Srbiji prilagodba spola iz isključivo medicinskih razloga predstavlja dio prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Tadašnja pomoćnica ministra zdravlja Srbije, Zorica Pavlović, izjavila je daje riječ o maloj grupi ljudi kojoj treba dati šansu da budu prihvaćeni u društvu. Važno je i da im u doglednom periodu nadležne službe kada obave intervencije izdaju i odgovarajuća lična dokumenta.⁵⁸ Inače, u Srbiji se sa operacijama prilagodbe spola počelo 1989. godine, uprkos činjenici da je u bivšoj Jugoslaviji transeksualnost bila velika tabu tema. Beogradski ljekarski tim danas je poznat širom svijeta.⁵⁹

55 Za više informacija pogledati: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=2007051055

56 Za više informacija pogledati: <http://www.vlaamsparlement.be/Proteus5/showParlInitiatief.action?id=888517>

57 Za više informacija pogledati: <http://www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1800410/2014/02/25/Petra-De-Sutter-op-tweede-plaats-Europese-lijst-Groen.dhtml>

58 Za više informacija pogledati: <http://depo.ba/clanak/62397/od-danas-moguca-promjena-spola-o-trosku-drzave>

59 Za više informacija pogledati: <http://www.vecernji.hr/svijet/new-york-times-ako-zelite-promjeniti-spol-idite-u-srbiju-434834>

ŠTA BOSANSKOHERCEGOVAČKE POLITIČKE PARTIJE MOGU URADITI?

Bez obzira da li se radi o političkoj partiji lijeve, centralne ili desne orijentacije, ovaj priručnik je, nadamo se, pokazao da se zagovaranje za LGBT ljudska prava može naći na agendi svih *ozbiljnih* političkih partija. Ako izuzmemos neke religijski motivisane političke partije, onda možemo reći i to da je **svaka politička partija dužna da se u svom radu osvrne i na ovu problematiku**. To nas dovodi do zaključka da je ostvarivanje LGBT ljudskih prava *neminovno*, te da političke partije mogu odabrati lakši ili teži put ka inkluzivnijem društvu za LGBT osobe.

Kako je jedino razumno pretpostaviti izbor lakšeg puta, pored podsticanja na ravnopravnost i inkluzivno društvo, promovisanje porodične stabilnosti, demokratskih vrijednosti, ekonomskih i poslovnih mogućnosti, jačanja nacionalnog identiteta i međunarodne reputacije, političke partije će vrlo brzo uočiti i **sopstvenu korist od zagovaranja za ljudska prava LGBT osoba**. Jedna od tih koristi i je i **LGBT biračko tijelo**, u zapadnim zemljama poznato i kao *rozi glas* (engl. *Pink Vote*).

Rozi glas se odnosi na biračko pravo LGBT osoba, odnosno rozi glas je svaki glas LGBT osoba. Ovaj koncept preovladava u Velikoj Britaniji, ali se brzo proširio i na Sjedinjene Američke Države i Kanadu, te Australiju i Južnoafričku Republiku. Tako političke partije u Velikoj Britaniji obavezno kao jednu

od ciljnih grupa imaju LGBT zajednicu, te vode ozbiljne kampanje da ih uvjere da glasaju upravo za njih.⁶⁰ Tako je i značaj rozog glasa vremenom porastao do te mjere da su i najkonzervativniji britanski lideri 2009. godine poduzeli drastične mјere kako bi dobili više od tri miliona britanskih rozih glasova.⁶¹

Rozni glas se odnosi na biračko pravo LGBT osoba, odnosno rozi glas je svaki glas LGBT osoba. U SAD-u se prepostavlja da je svaka deseta osoba LGBT osoba, što bi značilo da LGBT populacija čini 10% ukupne populacije SAD-a.

Rozni glas igra važnu ulogu i u Sjedinjenim Američkim Državama. Prema izvještaju organizacije *Gallup*, pretpostavlja se da je svaka deseta osoba u SAD-u LGBT osoba, što bi značilo da LGBT populacija čini 10% ukupne populacije SAD-a.⁶² U svakom slučaju, ovaj udio igra značajnu ulogu u rezultatima izbora, te se stoga političke partije na različite načine trude da privuku *roze birače/ice*.⁶³ Sličan scenario se dešava i u Kanadi, te u Australiji.

Gupta i Smith (2010) sa Univerziteta Kolumbija došli su do zaključka da u SAD-u LGBT birači/ce čine veliki dio biračkog tijela, veći nego prethodnih decenija, te da se učestalo i sve više identificiraju s Demokratskom partijom, upravo zato što sve više demokrata u svoju partijsku politiku uključuje i LGBT problematiku, te pitanja ravнопravnosti uopšte.⁶⁴

Po svemu sudeći, udio LGBT birača/ica je znatan, i ne treba biti zanemaren, čak ni kada se zainteresovana partija ne uklapa

60 Više informacija na: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/battle-for-pink-vote-gets-poisonous-1731253.html>

61 Više informacija na: <http://www.thesun.co.uk/sol/homepage/news/2517277/Leaders-fight-for-the-pink-vote.html>

62 Pogledati izvještaj Gallup-a na: <http://www.gallup.com/poll/6961/what-percentage-population-gay.aspx>

63 Za više informacija, pogledati intervju sa predsjedničkim kandidatom SAD, John Kerry: <http://bit.ly/1AHqGab>

64 Detaljnije na: <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac%3A137497>

u očekivanja LGBT populacije, kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini. U uvodom dijelu smo se osvrnuli na istraživanje koje je provela Jasmina Čaušević (2013) koja je zaključila da LGBT osobe u BiH najveća očekivanja imaju od lijevo orijentisanih partija, naročito onih sa socijaldemokratskim prefiksom, zatim od stranaka centra, dok se za desno orijentisane partije pretpostavlja da je nemoguće ostvariti bilo kakvu saradnju.

Ipak, kako smo to vidjeli u ovom priručniku, sve je više centralno i desno usmjerenih političkih partija koje u svoj rad i kampanje uključuju i LGBT tematiku, te stoga ovakvi zaključci ne trebaju biti obeshrabrujući bilo kome ko sa političke pozicije desno udaljene od socijaldemokratije želi da se bavi i zagovara za LGBT ljudska prava.

Ne treba čekati momenat kada će društvo postati tolerantno i samo po sebi inkluzivno, kao što ne treba čekati ni određene smjene generacija jer do njih ne može doći dok god je bh. društvo pod uticajem negativne i poprilično homofobne politike. Politika kreira društvenu svijest, a ne obratno, i time se odgovorni/e u političkim partijama moraju i voditi. Preuzimanje odgovornosti, otvorenost prema razgovoru o ovoj tematiki uz pozitivan pristup, izbjegavanje izgovora i čekanja pravih momenata, te proaktivno promišljanje o ovoj problematici, samo su neki od načina da se pitanja LGBT ljudskih prava stave na aktualnu političku agendu.

ZA DALJNJE ČITANJE

Dragana Rašević, Vuk Vučetić, Zlatiborka Popov-Momčinović (2013): *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Političke partije.* Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Boell - Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

Jasmina Čaušević (2013): *Brojevi koji ravnopravnost znače. Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Mariña Barreiro, Vladana Vasić, Jordan Maze, Saša Gavrić (2014): *Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić (2014): *Homofobni i transfobni incidenti i zločini iz mržnje u Bosni i Hercegovini u periodu od marta do novembra 2013. godine.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Zlatiborka Popov-Momčinović (2013): *“Ko smo mi da sudimo?”. Ispitivanje javnog mnijenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Boell - Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

Gore navedene publikacije, ali i mnoge druge, dostupne su na web stranici Sarajevskog otvorenog centra: <http://soc.ba/publikacije/>

RJEČNIK LGBT POJMOVA⁶⁵

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet* već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orientacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz čutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: spolna orientacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.

HOMOFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili

⁶⁵ Rječnik LGBT pojmljiva nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra. Za dalje čitanje preporučujemo Jasmina Čaušević i Saša Gavrić (ur., 2012). Pojmovnik LGBT kulture. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cijelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orientacije.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. Lezbejka je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina u engleskom jeziku je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane vesele (gej) žene, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv homoseksualac. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz homoseksualac,

koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječju gej.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvredljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, rodno izražavanje), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo transrodne osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao osobe bilo koje seksualne orijentacije.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Preporučuje se izbjegavanje uvredljivog izraza seksualna preferencija, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orientacija nešto što se može i treba promijeniti.

TRANSGENDER/TRANSRODNO/TRANS*

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orientaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodnici muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodnih identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orientaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodnici muškarac je, na primjer, transrodnici muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala svoje tijelo i prezentaciju (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije), izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinjocia kaznenog djela seksualna orijentacija ili rojni identitet žrtve.

O AUTORICI

Edita Miftari, rođena 1989. godine u Tuzli, samostalna je istraživačica u oblasti odnosa roda, političkih i sigurnosnih sistema. Diplomirala je na Odsjeku za sigurnosne studije Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije na Univerzitetu u Sarajevu, a zvanje magistrice rodnih studija stekla je na Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti. Fokus njenog istraživanja su ženska ljudska prava s akcentom na participaciju žena u oblasti sigurnosti, politike i međunarodnih odnosa. Njen rad se najviše povezuje s radom Sarajevskog otvorenog centra s kojim je uspješno implementirala veliki broj značajnih projekata.

O SARAJEVSkom OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBT osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, nestranačka, neprofitna organizacija koja teži osnažiti LGBT (lezbejke, gej, biseksualne i trans*) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje pokreta. SOC također javno promoviše ljudska prava LGBT osoba i žena, te zagovara unaprjeđeno zakonodavstvo i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom, evropskom i međunarodnom nivou.

U periodu 2007-2011, radili smo na različitim projektima vezanim za istraživanja iz oblasti političkih nauka, političku edukaciju, književnost, film, umjetničke promocije, i međureligijsko obrazovanje, a da nismo imali jasno definisane programe, ured, niti zaposleno osoblje. U 2011. otvorili smo naš prvi ured i prvi stalno zaposleni tročlani tim počeo je sa radom u Sarajevskom otvorenom centru. Od prvobitna 3 (maj, 2011. godine), broj članova_ica tima skočio je na 11 stalnih uposlenika_ca (oktobar, 2014. godine).

Sarajevski otvoreni centar je članica nekoliko lokalnih, regionalnih i međunarodnih mreža civilnog društva, vodi Inicijativu za monitoring EU integracije BiH, te zajedno sa Fondacijom CURE, vodi Žensku mrežu BiH. Sarajevski otvoreni centar je osnivač i upravlja LGBT web portalom lgbt.ba, bosanskohercegovačkim virtuelnim prostorom namijenjenom javnosti i LGBT zajednici.

www.soc.ba // www.lgbt.ba // www.zenskamreza.ba // www.eu-monitoring.ba

